

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री तेजबहादुर के.सी.
माननीय न्यायाधीश श्री पुरुषोत्तम भण्डारी
फैसला

०७०-८१-००८०

कास्की जिल्ला हेमजा गा.वि.स. वडा नं. ९ घर भई हाल का.जि.का.म.पा वडा पुनरावेदक
नं. ३१ बस्ने गिता देवी तिवारी-----१ प्रतिवादी

विरुद्ध

का.जि.का.म.पा वडा नं. ३१ बागबजार बस्ने रामचन्द्र तिवारी-----१ प्रत्यर्थी
वादी

मुद्दा: अंश चलन

शुरु तहमा फैसला गर्ने:- माननीय न्यायाधीश श्री टेकनारायण कुँवर
काठमाडौं जिल्ला अदालत

फैसला मिति:- २०६७।३।२५

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने:- माननीय न्यायाधीश श्री टीकाबहादुर हमाल
माननीय न्यायाधीश श्री हरिकुमार पोखरेल
पुनरावेदन अदालत पाटन।

फैसला मिति:- २०६९।२।१

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९ (१) बमोजिम यस अदालतको
क्षेत्राधिकारभित्रको भई पुनरावेदन दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवम् ठहर
यसप्रकार छ:-

गोपिकृष्ण तिवारीको २ जना श्रीमती हुन्। जसमा जेठी गितादेवी तिवारी र कान्छी
नन्दकुमारी तिवारी हुन्। जेठी श्रीमती गितादेवी तिवारीको तर्फबाट कुनैपनि सन्तानको
जायजन्म भएको छैन। त्यस्तै कान्छी श्रीमती नन्दकुमारी तिवारीको तर्फबाट २ जना छोरा
तथा ४ जना छोरीहरूको जन्म भएको छ। जसमध्ये जेठा म फिरादी रामचन्द्र तिवारी हुन्।
कान्छो लक्ष्मणचन्द्र तिवारी हुन्। हामी सबै छोराछोरीको विवाह भइसकेको छ। बाबु

गोपिकृष्ण तिवारी तथा आमा नन्दकुमारी तिवारी र भाइ लक्ष्मणचन्द्र तिवारीको स्वर्गवास भइसकेको छ। यसरी हामी बाँकी रहेका अंशियारहरुमा जेठी आमा गितादेवी तिवारी, म फिरादी रामचन्द्र तिवारी तथा भाई बुहारी सविना समेत ३ जना छौं। हामी अंशियारका बीच अंशबण्डा भएको छैन। हाम्रो परिवार संख्या बढ्यो, अंशबण्डा गरौं भनी जेठी आमा गितादेवी तिवारीलाई पटकपटक अनुरोध गर्दा नमानेकाले फिराद गर्न आएको छु। अतः सम्पूर्ण सम्पत्तिको तायदाती फाँटवारी माग गरी ३ भागको एकभाग म फिरादीलाई अंश छुट्याई चलन समेत चलाइपाउँ भन्ने समेत बेहोराको वादी रामचन्द्र तिवारीको फिरादपत्र।

विपक्षी वादीलाई अंश दिन इन्कार गरेको छैन। सम्पूर्ण संगोलको सम्पत्तिबाट अंशबण्डा हुनुपर्ने हो भन्ने समेत बेहोराको प्रतिवादी गितादेवी तिवारीको प्रतिउत्तरपत्र।

हामी अंशियारहरु बीच बण्डा गर्नुपर्ने सम्पूर्ण सम्पत्ति विपक्षीकै कब्जामा छ। तसर्थ निज विपक्षी वादीबाट तायदाती फाँटवारी माग गरी म प्रतिवादी सविना तिवारीको हुने अंश भाग समेत छुट्याई पाउँ भन्ने समेत बेहोराको प्रतिवादी सविना तिवारीको प्रतिउत्तरपत्र।

वादी प्रतिवादीहरु बीच अंशबण्डा हुनुपर्ने तथ्यमा पूर्णतः मुख मिलेको अवस्थामा वादीले आफ्नो अंश भाग छुट्याई लिन पाउने नै देखियो। तसर्थ अंशबण्डाको २०, २१, २२, २३ नं. बमोजिम दुबै पक्षबाट बण्डा गर्नुपर्ने चल अचल सम्पत्तिको तायदाती फाँटवारी लिनु भन्ने आदेशानुसार दुबै पक्षबाट पेश भएको तायदाती फाँटवारी लिनु भन्ने आदेशानुसार दुबै पक्षबाट पेस भएको तायदाती फाँटवारी परस्परमा एक आपसमा दुबै पक्षलाई सुनाई मिसिल संलग्न रहेको।

प्रतिवादीमध्येका गितादेवी तिवारी अर्का प्रतिवादी नन्दकुमारी तिवारीको सौता नाताको हुँदा निज गितादेवी तिवारीको हकमा सो कित्ता नं. १३३५ को जग्गा तथा सोमा बनेको घर बण्डा नलागी नन्दकुमारी तिवारी तर्फको हाँगामा रहेको व्यक्तिहरुमा मात्र बण्डा लाग्छ। यसरी हेर्दा वादी रामचन्द्र तिवारी र प्रतिवादी सविना तिवारी मात्र नन्दकुमारीको अंश पाउने अंशियार देखिएकोले सो कित्ता नं. १३३५ निज दुबै अंशियारलाई १-१ भाग बराबर गरी अंश भाग लाग्ने ठहर्छ। उक्त कित्ता नं. १३३५ को जग्गाको हकमा जग्गा धनी जगतानन्द प्रकाशेश्वर नै कायम रहने गरी र कित्ता नं. ५००४ को हकमा दर्तावालाले निजी श्रोतको भन्ने दावी जिकिर पनि नगरेको हुँदा र संगोलको पैतृक सम्पत्ति देखिएको हुँदा वादी प्रतिवादी तीन जना अंशियार बीच बराबर अंश भाग लाग्ने ठहर्छ भन्ने समेत शुरु काठमाण्डौं जिल्ला अदालतको मिति २०६७।३।२५ को फैसला।

कित्ता नं. १३३५ को क्षेत्रफल ०-४-० जग्गा मात्रमा रामचन्द्र तिवारी तथा लक्ष्मण

तिवारीको नाममा दर्ता देखिन्छ। उक्त जग्गा प्राप्त गर्दाका अवस्थामा घर देखिँदैन। सगोलमा हामी सबै अंशियार रहेका अवस्थामा घर निर्माण गरिएको र सगोलमा रहेको र सगोलको सम्पत्तिबाट बनेको घर र जग्गा समेत बण्डा नलागाई मलाई आंशिक रूपमा हराई गरेको फैसला आंशिक रूपमा त्रुटिपूर्ण भएकोले कित्ता नं. १३३५ र सोमा बनेको घर समेत बण्डा नलाग्ने ठहर गरेको फैसला अंशबण्डाको १८ नं. विपरीत भई त्रुटिपूर्ण भएकोले सो फैसला बदर गरिपाउँ भन्ने समेत बेहोराको प्रतिवादीको तर्फ गितादेवी तिवारीको तर्फबाट पुनरावेदन अदालत ललितपुरमा परेको पुनरावेदनपत्र।

वादी प्रतिवादी दुवै पक्ष अंशियार नाताका मानिस भएकोमा मुख मिलेको अवस्था छ। वादी यी पुनरावेदीकाको सौतेनी छोरा हुन् भने अर्का प्रतिवादी सविना तिवारी सौतेनी छोरा बुहारी नाताका देखिन्छन्। पुनरावेदीकाको भाग नलाग्ने ठहर भएको कित्ता नं. १३३५ को जग्गा वादीको आमा, प्रतिवादी सविनाकी सासु र यी पुनरावेदीकाको सौता नन्दकुमारीले मिति २०३२।६।८ मा आफ्नो आमा जानुका देवी दुलालबाट बकसपत्रको लिखतबाट प्राप्त गरेको देखिन्छ। अंशबण्डाको १८ नं. को कानूनी प्रावधानको व्याख्या गर्दा बकसपत्रबाट प्राप्त गरेको सम्पत्ति आफूखुश गर्न पाउने र आफ्नो छोरा अर्थात सन्तानलाई बाहेक अन्य अंशियारलाई बण्डा नलाग्ने हुन्छ। यी पुनरावेदीका बकसपत्र पाउने नन्दकुमारीका सन्तान नभई सौता नाताको भएकोमा विवाद छैन। बकसपत्रबाट पाएको उक्त कित्ता नं. १३३५ को जग्गा यी पुनरावेदीकाको अंश भाग नलाग्ने ठहर गरी काठमाण्डौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६७।३।२५ मा भएको फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ भन्ने बेहोराको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।२।१ को फैसला।

वादी रामचन्द्र तिवारी लक्ष्मणचन्द्र तिवारीको आमा नन्द कुमारीले बकसपत्रबाट प्राप्त गरेको जग्गामा सगोलमा रहँदा नै घर निर्माण गरी बसोबास गरेको हो। अंशबण्डाको १८ नं. मिति २०३४।९।२७ मा संशोधन भई बकसपत्रबाट प्राप्त जग्गा पाउनेको निजी आर्जनको हुने भई अंशियारका बिचमा अंशबण्डा नलाग्ने भन्ने व्यवस्था आएको हो। मिति २०३४।९।२७ अगाडि जुनसुकै तवरबाट आएको सम्पत्ति बण्डा लाग्ने व्यवस्था थियो। सो व्यवस्था अनुसार सौता नन्दकुमारीले प्राप्त गरेको बकसपत्र मिति २०३२।६।८ मा नै प्राप्त गरेकोले बण्डा गर्नुपर्ने हुन्छ। उल्लेखित कित्ता नं. १३३५ को घर जग्गा मेरो पनि बण्डा लाग्ने सम्पत्ति हो। प्रस्तुत मुद्दामा २०३४ सालमा संशोधित अंशबण्डाको १८ नं. को व्यवस्था आकर्षित हुने होइन। पछि आएको कानूनी व्यवस्थाले पहिलेको कुरालाई असर गर्न सक्दैन। शुरु अदालत तथा पुवेअ पाटन समेतबाट प्रचलित संशोधित अंशबण्डाको १८ नं. को व्याख्या गरी नन्दकुमारीको निजी आर्जनको भई म निवेदीकाले अंश भाग नपाउने भनी

गरेको शुरु जिल्ला अदालतले गरेको फैसलालाई सदर गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालत पाटको फैसला त्रुटिपूर्ण भएको हुँदा उक्त फैसला बदर गरिपाउँ भन्ने बेहोराको मुद्दा दोहोर्न्याई पाउँ भन्ने निवेदन।

यसमा २०३४ सालमा मुलुकी ऐनमा सातौँ संशोधन हुनुभन्दा अघिनै प्राप्त गरेको बक्सपत्रको सम्पत्तिमा प्रतिवादी गितादेवीको अंश हक नलाग्ने ठहर भएको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसलामा अंशबण्डाको १८ नं. प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३ र ५४ को त्रुटि र यस अदालतबाट नैकाप २०४४ अंक ३ पृष्ठ २७३ तथा नैकाप २०४६ अंक ९ पृष्ठ ९६३ मा प्रतिपादित सिद्धान्त समेतको व्याख्यात्मक त्रुटि देखिँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२ को उपदफा १ को खण्ड (क) र (ख) बमोजिम प्रस्तुत मुद्दा दोहोर्न्याई हेर्ने निस्सा प्रदान गरिएको छ भन्ने बेहोराको यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट मिति २०७०।२।२७ को आदेश।

यसमा पक्षहरूका बीच मेलमिलाप हुन सक्ने सम्भावना देखिएकोले प्रस्तुत मुद्दामा एक महिनाको अवधि तोकी मेलमिलाप गराउन पक्षहरूलाई सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ६५घ बमोजिम मेलमिलाप केन्द्रमा पठाई नियमानुसार पेस गर्नु भन्ने यस अदालतको संयुक्त इजलासको मिति २०७२।५।२५ को आदेश।

यसमा शुरु फैसलाबाट कित्ता नं. १३३५ को जग्गा र घर रामचन्द्र तिवारी र सविना तिवारीको मात्र भाग लाग्ने गरी फैसला भएको र सोही फैसला पुनरावेदन अदालत पाटनबाट सदर भएको देखियो। प्रतिवादीको निवेदनमा मुद्दा दोहोर्न्याई हेर्ने निस्सा प्रदान भएपछि प्रतिवादी सविना तिवारीलाई समेत बुझनुपर्ने भएकोमा निजको नाममा म्याद जारी भएको नदेखिएकोले प्रतिवादी सविना तिवारीको नाममा म्याद जारी गरी आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेस गर्नु भन्ने यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट मिति २०७३।६।६ मा भएको आदेश।

नियम बमोजिम दैनिक पेसी सूचीमा चढी निर्णयार्थ यस इजलाससमक्ष पेस हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक प्रतिवादीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री भीमार्जुन आचार्यले प्रस्तुत मुद्दामा विवादित कित्ता नं. १३३५ को जग्गा वादी रामचन्द्र तिवारी र लक्ष्मणचन्द्र तिवारीको आमा नन्दकुमारीले बक्सपत्रबाट प्राप्त गरेको जग्गा भए तापनि अंशबण्डाको १८ नं. मिति २०३४।९।२७ मा संशोधन भई बक्सपत्रबाट प्राप्त जग्गा पाउनेको निजी आर्जनको हुने भई अंशियारका बिचमा अंश भागबण्डा नलाग्ने भन्ने व्यवस्था आएको हो। मिति २०३४।९।२ मा उक्त अंशबण्डाको १८ नं. संशोधन हुनुभन्दा अगाडि

जुनसुकै तबरबाट आएको सम्पत्ति बण्डा लाग्ने व्यवस्था थियो। सो व्यवस्था अनुसार प्रत्यर्थी वादी नन्दकुमारीले उक्त कित्ता नं. १३३५ को जग्गा मिति २०३२।६।८ मा बकसपत्रबाट प्राप्त गरेको हुनाले बण्डा लाग्ने सम्पत्तिको रुपमा रहेको अवस्था विद्यमान छ। प्रस्तुत मुद्दामा २०३४ सालमा संशोधित अंशबण्डाको १८ नं. को व्यवस्था आकर्षित हुने होइन। पछि आएको कानूनी व्यवस्थाले पहिलेको कुरालाई असर गर्न सक्दैन। तसर्थ विवादित कित्ता नं. १३३५ को जग्गा र सोमा बनेको घर र कित्ता नं. ५००४ को जग्गामा पनि पुनरावेदकको अंश भाग लगाने भएको हुँदा काठमाडौं जिल्ला अदालतले कित्ता नं. ५००४ मात्र बण्डा लाग्ने तर कित्ता नं. १३३५ बण्डा नलाग्ने भनी गरेको फैसलालाई सदर गर्ने गरी पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला बदर गरी कित्ता नं. १३३५ को घर जग्गा पनि ३ भागको १ भाग पुनरावेदकलाई बण्डा लगाई पाउँ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो।

उल्लिखित कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकिर तथा मिसिल संलग्न प्रमाण कागजातहरूको अध्ययन गरी हेर्दा प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदन अदालत पाटनले गरेको फैसला मिलेको छ छैन र पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो होइन सो सम्बन्धमा निर्णय दिनु पर्ने देखिन आयो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा, गोपिकृष्ण तिवारीको २ जना श्रीमती मध्ये जेठी श्रीमती गितादेवी तिवारीको तर्फबाट कुनैपनि सन्तानको जायजन्म नभएको र कान्छी श्रीमती नन्दकुमारी तिवारीको तर्फबाट २ जना छोरा तथा ४ जना छोरीहरूको जन्म भएको हो। जसमध्ये जेठा म फिरादी रामचन्द्र तिवारी हुन्। कान्छो लक्ष्मणचन्द्र तिवारी हुन्। हामी सबै छोराछोरीको विवाह भइसकेको छ। बाबु गोपिकृष्ण तिवारी तथा आमा नन्दकुमारी तिवारी र भाइ लक्ष्मणचन्द्र तिवारीको स्वर्गवास भइसकेको छ। यसरी हामी बाँकी रहेका अंशियारहरूमा जेठी आमा गितादेवी तिवारी, म फिरादी रामचन्द्र तिवारी तथा भाई बुहारी सविना समेत ३ जना छौं। हामी अंशियारका बीच अंशबण्डा भएको छैन। हाम्रो परिवार संख्या बढ्यो, अंशबण्डा गरौं भनी जेठी आमा गितादेवी तिवारीलाई पटकपटक अनुरोध गर्दा नमानेकाले सम्पूर्ण सम्पत्तिको तायदाती फाँटवारी माग गरी ३ भागको एकभाग म फिरादीलाई अंश छुट्याई चलन समेत चलाइपाउँ भन्ने समेत बेहोराको फिराद दावी रहेकोमा, विपक्षी वादीलाई अंश दिन इन्कार गरेको छैन, सम्पूर्ण संगोलको सम्पत्तिबाट अंशबण्डा हुनुपर्ने हो भनी प्रतिवादी गितादेवी तिवारीको प्रतिउत्तरपत्र र हामी अंशियारहरू बीच बण्डा गर्नुपर्ने सम्पूर्ण सम्पत्ति विपक्षीकै कब्जामा छ। तसर्थ निज विपक्षी वादीबाट तायदाती फाँटवारी माग गरी म प्रतिवादी सविना तिवारीको हुने अंश भाग समेत छुट्याई पाउँ भन्ने समेत बेहोराको प्रतिवादी

सविना तिवारीको प्रतिउत्तरपत्र परेको देखिन्छ। शुरु जिल्ला अदालतबाट प्रतिवादीमध्येका गितादेवी तिवारी अर्का प्रतिवादी नन्दकुमारी तिवारीको सौता नाताको हुँदा निज गितादेवी तिवारीको हकमा सो कित्ता नं. १३३५ को जग्गा तथा सोमा बनेको घरको हकमा प्रतिवादी नन्दकुमारी तिवारी तर्फको हाँगामा रहेको व्यक्तिहरु रामचन्द्र तिवारी र प्रतिवादी सविना तिवारीले १-१ भाग बराबर गरी अंश भाग लाग्ने र कित्ता नं. ५००४ को जग्गा संगोलको पैतृक सम्पत्ति देखिएको हुँदा वादी प्रतिवादी तीन जना अंशियार बीच बराबर अंश भाग लाग्ने ठहर्छ भनी फैसला गरेकोमा सो फैसला उपर प्रतिवादी गितादेवी तिवारीको पुनरावेदन अदालत पाटनमा पुनरावेदन परेकोमा पुनरावेदन अदालत पाटनले शुरु जिल्ला अदालतको फैसलालाई सदर गरेकोमा सो फैसला उपर चित्त नबुझाई प्रतिवादी गितादेवी तिवारीको यस अदालतमा पुनरावेदन परेको देखियो।

प्रस्तुत मुद्दामा वादी प्रतिवादीबीच नातामा विवाद देखिँदैन। पुनरावेदक प्रतिवादी गितादेवी तिवारी वादी रामचन्द्र तिवारीको सौतेनी आमा र अर्का प्रतिवादी सविना तिवारी भाइबुहारी नाताका रहेको देखिन्छ। वादी प्रतिवादीहरुले पेस गरेको तायदाती फाँटबारी बमोजिम विवादित कित्ता नं. १३३५ र कित्ता नं. ५००४ का जग्गाहरु प्रत्यर्थी वादी रामचन्द्र तिवारी र निजका भाइ लक्ष्मणचन्द्र तिवारीको संयुक्त नाममा रहेको देखिन्छ। शुरु जिल्ला अदालतमा प्रतिवादीहरुले प्रतिउत्तर लगाउँदा समेत मूल अंशियारा तीनजना रहेको कुरामा मुख मिलेको, विपक्षी वादीलाई अंश दिन इन्कार गरेको छैन र बण्डा गर्नुपर्ने सम्पूर्ण सम्पत्ति विपक्षीकै कब्जामा रहेको हुँदा वादीबाट नै तायदाती फाँटबारी लिई सम्पूर्ण बण्डा गर्नुपर्ने सम्पत्ति अंशबण्डा गरिपाउँ भन्ने प्रतिउत्तर जिकिर लिएको देखिन्छ। कित्ता नं. १३३५ को जग्गा यी पुनरावेदक प्रतिवादीको सौता नन्दकुमारीले मिति २०३२।६।८ मा आफ्नो आमा जानुका देवी दुलालबाट बकसपत्रको लिखतबाट प्राप्त गरेको देखिन्छ भन्ने कित्ता नं. ५००४ प्रतिवादी सविना तिवारीको लग्ने यी पुनरावेदिकाको सौतेनी छोरा लक्ष्मणचन्द्र तिवारीको परलोक भए पश्चात मिति २०५९।६।९ गते नामसारी भई सविना तिवारीको नाममा आएको देखिन्छ। यसरी यी वादी प्रतिवादीहरु बीच हालसम्म पनि अंशबण्डा भएको भनी त्यसको प्रमाण पेस गरेको नदेखिएको र निजहरु एकासगोलमा नै बस्दै आएको देखिँदा उनीहरु बीच बण्डा लाग्ने सम्पत्ति अंशबण्डा गर्नुपर्ने नै देखिन्छ। प्रत्यर्थी वादी रामचन्द्र तिवारी र निजका भाइ लक्ष्मणचन्द्र तिवारीको संयुक्त नाममा रहेको कित्ता नं. १३३५ र प्रतिवादी सविना तिवारीको नाममा रहेको कित्ता नं. ५००४ जग्गाहरु यी वादी प्रतिवादीहरु बीच के कसरी बण्डा लाग्ने हो भन्ने कुरामा विचार गर्नुपर्ने देखियो।

वादी प्रतिवादीहरुले शुरु जिल्ला अदालतमा पेस गरेको तायदाती फाँटबारी अनुसार

प्रतिवादी सविना तिवारीको नाममा रहेको पोखरा नगरपालिका स्थित कित्ता नं. ५००४ को जग्गा निजले निजी आर्जनको भन्ने दावी जिकिर पनि नगरेको हुँदा उक्त कित्ता नं. ५००४ सगोलको पैत्रिक सम्पत्ति देखिएको हुँदा वादी प्रतिवादी तीन अंशियारहरु बीच बराबर अंश भाग लाग्ने गरी शुरु जिल्ला अदालतले गरेको फैसलालाई पुनरावेदन अदालत पाटनले सदर गरेको फैसला मनासिव नै देखिँदा थप विवेचना गर्नुपर्ने देखिन आएन।

अब प्रत्यर्थी वादी रामचन्द्र तिवारी र प्रतिवादी सविना तिवारीका पति स्व. लक्ष्मणचन्द्र तिवारीको संयुक्त नाममा रहेको का.जि.का.म.न.पा. स्थित कित्ता नं. १३३५ को जग्गा र सोमा बनेको घर प्रत्यर्थी वादी रामचन्द्र तिवारीको आमा नन्द कुमारीले निजको आमाबाट बकसपत्रको रुपमा प्राप्त गरेको देखिँदा र उक्त सम्पत्ति नन्द कुमारीको निजी आर्जनको ठहर्ने हुँदा नन्द कुमारीतर्फका अंशियार छोराछोरीको निमित्त मात्र आमा बाबुको जुनसुकै श्रोतबाट प्राप्त सम्पत्ति पैत्रिक सरह बण्डा लाग्ने लाग्ने सम्पत्ति भएको हुँदा र प्रतिवादी गितादेवी तिवारी नन्दकुमारीको सौता नाताको हुँदा निजलाई उक्त कित्ता नं. बण्डा नलागी नन्दकुमारी तिवारी तर्फको हाँगामा रहेका रामचन्द्र तिवारी र सविना तिवारीले मात्रा १-१ भाग बराबर अंश भाग लाग्ने गरी शुरु जिल्ला अदालतबाट फैसला भई सो फैसलालाई पुनरावेदन अदालत पाटनबाट सदर भएको देखिन्छ। यस प्रकार उक्त कित्ता नं. १३३५ यी पुनरावेदक प्रतिवादीको सौता नाता पर्ने नन्द कुमारी तिवारीले आफ्नो आमाबाट मिति २०३२।६।८ मा बकसपत्रको रुपमा पाएको देखिँदा बण्डा लाग्ने सम्पत्ति हो होइन सो सम्बन्धमा विचार गर्नु पर्ने देखियो। यस सम्बन्धमा प्रचलित कानूनमा भएको व्यवस्थालाई दृष्टिगोचर गर्नुपर्ने देखियो।

मुलुकी ऐन, अंशबण्डाको १८ नं. मा मिति २०३४।९।२७ मा (सातौँ संशोधन) संशोधन गरी "मानो नछुट्टिई सँग बसेका अंशियार छन भने जुनसुकै अंशियारले सगोलको सम्पत्तिबाट वा सगोलको खेती, उद्योग, व्यापार व्यवसायबाट बढे बढाएको सगोलको आर्जन र लेनदेन व्यवहारको महलको ८ नम्बर बमोजिम लगाएको ऋण सबै अंशियारलाई भाग लाग्छ। सो बाहेक कुनै अंशियारले आफ्नो ज्ञान वा सीप वा प्रयासबाट निजी आर्जन गरेको वा कसैबाट निजी तवरले दान वा बकस पाएको वा कसैको अपुताली परेको वा स्त्री अंश धनको महलको ५ नम्बर बमोजिम पाएकोमा त्यस्तो आर्जन वा पाएको सम्पत्ति सो आर्जन गर्न वा पाउने अंशियारको निजी ठहरी आफू खुशी गर्न पाउँछ। बण्डा गर्न कर लाग्दैन। अंश नभए पनि मानो छुट्टिई भित्र बसेका वा रजिष्ट्रेशन नगरी खती उपति आफ्नो आफ्नो गरी आफ्नो हिस्सासँग मात्र राखी खानु पिउनु गरेकोमा एकै ठाउँमा भएपनि मानो छुट्टिई भित्र भएको ठहर्छ। त्यस्तो कमाएको धन लाएको ऋण आफ्नो आफ्नो हुन्छ" भन्ने व्यवस्था रहेको

देखिन्छ। यस दफाको व्यवस्था बमोजिम मानो नछुट्टिई सँगै बसेका अंशियारहरू बीच जुनसुकै अंशियारले सगोलको सम्पत्तिबाट वा सगोलको खेती, उद्योग, व्यापार व्यवसायबाट बढे बढाएको सगोलको आर्जन र लेनदेन व्यवहारको ८ नम्बर बमोजिम लगाएको ऋण सबै अंशियारलाई भाग लाग्ने तर कुनै अंशियारले आफ्नो वा ज्ञान वा सीप वा प्रयासबाट निजी आर्जन गरेको वा कसैबाट निजी तवरले दान वा बकस पाएको वा कसैको अपुताली परेको वा स्त्री धनको ५ नम्बर बमोजिम पाएको सम्पत्ति निजी ठहरी आफू खुश गर्न पाउने र अन्य अंशियार बीच बण्डा गर्न कर नलाग्ने व्यवस्था गरेको देखिन्छ। प्रस्तुत मुद्दामा यी पुनरावेदक प्रतिवादीको सौता नाता पर्ने नन्द कुमारी तिवारीले आफ्नो आमाबाट उक्त कित्ता नं. १३३५ को जग्गा मिति २०३२।६।८ मा बकसपत्रको लिखतबाट प्राप्त गरेको देखिन्छ। मुलुकी ऐनको अंश बण्डाको १८ नं. मिति २०३४।९।२७ मा संशोधन हुनु पूर्व नै नन्द कुमारी तिवारीले उक्त सम्पत्ति बकसबाट प्राप्त गरेको देखिँदा उक्त सम्पत्ति अंशबण्डा लाग्ने वा नलाग्ने के कस्तो व्यवस्था थियो भनी संशोधन हुनु पूर्व रहेको साविकको कानूनी व्यवस्थालाई हेर्नुपर्ने देखियो। मुलुकी ऐन अंशबण्डाको १८ नं. मा रहेको साविकको व्यवस्था अनुसार “मानो नछुट्टिई सँगै बसेका अंशियारहरू छन् भने अंशियारहरूले कमाएको धन र लाएको ऋण सबै अंशियारलाई भाग लाग्छ। ऐनबमोजिम अंश गरी लिनुदिनु पर्दछ” भन्ने व्यवस्था रहेको देखिन्छ।

यसरी मुलुकी (सातौं संशोधन) ऐन, २०३४ लागू हुनु पूर्व उल्लिखित साविकको कानूनी व्यवस्था अनुसार एकासगोलका कुनै अंशियारका नाममा रहेको जुनसुकै श्रोतबाट प्राप्त गरेको सम्पत्तिलाई स्पष्ट रूपमा बण्डायोग्य सम्पत्तिको रूपमा राखेको देखिन्छ। अर्थात् सगोलका कुनै अंशियारले निजी तवरले बकसपत्रबाट प्राप्त सम्पत्ति पनि बण्डा गर्नुपर्ने देखिन्छ। प्रस्तुत मुद्दामा वादी प्रतिवादीहरू एकासगोलमा नै रहेको र पुनरावेदकको सौता नाता पर्ने नन्द कुमारी तिवारीले मिति २०३२।६।८ मा आफ्नो आमाबाट बकसपत्रको रूपमा प्राप्त गरेको कित्ता नं. १३३५ को जग्गामा मुलुकी ऐन, अंशबण्डाको १८ नं. मा मिति २०३४।९।२७ (सातौं संशोधन) मा भएको संशोधन अगाडि नै प्राप्त गरेको देखिएको हुनाले सो अगावै यी पुनरावेदिकाको सौता नन्द कुमारी तिवारीले त्यसरी माइती तर्फको आफ्नी आमाबाट बकस पाएको उक्त जग्गा अंशबण्डा महलको १८ नं.को कानूनी व्यवस्थाको आधारमा निज नन्दकुमारीको निजी हुने भनेर भनिहाल्न मिल्ने अवस्था देखिँदैन।

माइतीतर्फको आमाबाट एउटी विवाहित छोरीले बकस पाएको जग्गा सम्पत्ति कस्तो सम्पत्ति हुने त ? भनी हेर्दा स्त्री अंश धनको महलको ४ नं.मा “स्वास्नी मानिसलाई माइती मावलीपट्टिका नातेदार ईष्टमित्रहरूले दिएको चल अचल र त्यसबाट बढे बढाएको सम्पत्ति दाइजो ठहर्छ...” भन्ने व्यवस्था रहेको छ। हाम्रो समाजमा महिलाले आफ्नो माइती

मावलीबाट चल अचल सम्पत्ति पाउने, लिने र दिने प्रचलन रहेको पाइन्छ । यसरी माइती मावलीबाट प्राप्त गरेको सम्पत्तिलाई दाइजोको रुपमा नै लिने गरिन्छ । मुलुकी ऐनमा मिति २०३४।९।२७ मा भएको सातौँ संशोधनले अंशबण्डाको महलको १८ नं. को व्यवस्था थप गरी आफ्नो निजी ज्ञान वा सीपबाट आर्जन गरेको र कसैबाट निजी तवरमा प्राप्त गरेको यस्तो बकसको सम्पत्तिलाई कानूनतः अंशियारको निजी सम्पत्ति मान्ने गरियो । तर त्यस अघि देखि नै रही रहेको स्त्री अंशधनको महलको ४ नं. को उपरोक्त कानूनी व्यवस्था प्रारम्भदेखि हालसम्म अद्यापि जस्ताको त्यस्तै अवस्थामा रहेको छ । यो कानूनी व्यवस्थाले नन्दकुमारीले आफ्नो माइतीतर्फ आमाबाट बकसद्वारा प्राप्त गरेको उक्त कित्ता नं. १३३५ को जग्गा निजको दाइजो स्वरूपको अचल सम्पत्तिको रुपमा रहेको देखिन्छ । कानूनी रुपमा कित्ता नं. १३३५ को उक्त जग्गा नन्दकुमारीको माइतीतर्फबाट प्राप्त गरेको दाइजोको सम्पत्तिको भनी मान्नु पर्ने हुन्छ । त्यस समयमा उक्त सम्पत्ति निजी आर्जनको हुने भनी स्पष्ट रुपमा कानूनमा नै व्यवस्था नराखिए पनि र साथै त्यसरी नै कानूनी भाषामा नअर्थ्याईए पनि 'दाइजो' भन्ने शब्दको अर्थ नै निजी तवरले प्राप्त गरेको सम्पत्ति भनी मान्नुपर्ने र साथै हाम्रो समाजले "दाइजो" लाई त्यही रुपमा नै बुझ्दै र स्वीकार्दै आएको हुँदा यस पृष्ठभूमिमा उक्त कित्ता नं. १३३५ को जग्गा नन्दकुमारीले 'दाइजो' को रुपमा प्राप्त गरेको निजी तवरको सम्पत्ति भनी मान्नुपर्ने हुन्छ । यस्तो सम्पत्ति प्राप्त गर्नेको आफ्नो आफ्नो निजी हुने, अंशियारमा बण्डा नलाग्ने भनी त्यतिबेला २०३२ सालसम्मको कानूनमा व्यवस्था भएको देखिँदैन । स्त्री अंशधनको महलको ५ नं. मा २०७२ सालमा लैङ्गिक समानता कायम गर्न तथा लैङ्गिक हिंसा अन्तर्गत केही नेपाल ऐनलाई संशोधन गर्ने ऐनद्वारा भएको संशोधनमा "स्वास्नी मानिसले आफ्नो दाइजो पेवा आफूखुस गर्न पाउँछिन् । निजको शेषपछि त्यस्तो सम्पत्ति अपुतालीको महल बमोजिम हुनेछ" भनी गरेको कानूनी व्यवस्थाले दाइजोको रुपमा प्राप्त भएको त्यस्तो सम्पत्ति महिलाको निजी तवरको सम्पत्ति हुने भए पनि मिति २०३२।६।८ को लिखतद्वारा उक्त सम्पत्ति प्राप्त गर्दाको अवस्थामा त्यसरी दाइजोको रुपमा प्राप्त गरेको सम्पत्ति स्वास्नी मानिसले आफूखुस गर्न पाउँछन् भन्ने कानूनी व्यवस्था भने रहे भएको पाइँदैन । स्त्री अंशधनको महलको ४ नं. बमोजिम माइतीतर्फबाट प्राप्त गरेको सम्पत्ति सो प्राप्त गर्दाको अवस्थामा त्यस्तो सम्पत्ति आफूखुस गर्न पाउँछन् भन्ने कानूनी व्यवस्था नभए पनि माइतीबाट दाइजोको रुपको त्यसरी प्राप्त गरेको अचल सम्पत्ति भने प्राप्त गर्ने महिलाको निजी प्रकृतिको हुने तथ्यमा भने द्विविधा देखिँदैन ।

उक्त कित्ता नं. १३३५ को जग्गा बकसपत्रबाट प्राप्त गर्दाको अवस्थामा उक्त जग्गामा घर रहेको देखिँदैन । बकसपत्रबाट प्राप्त गर्दा उक्त कि.नं. १३३५ को जग्गामा घर नभई वादी प्रतिवादी एकासगोलमै रहँदाको अवस्थामा घर निर्माण भएको देखिन्छ । घर बनाउँदा

एकासगोलका सबै अंशियारको प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष रुपबाट श्रम तथा सगोलको सम्पत्ति र त्यसबाट आर्जित सम्पत्ति समेतद्वारा घर निर्माण भएको देखिएबाट उक्त जग्गालाई घरबाट अलग गरेर जग्गा नन्दकुमारीको निजी हुने र घर भने संगोलको सम्पत्तिबाट बनेको हुँदा सो सबै अंशियारलाई बण्डा लाग्ने भनी भन्न मिल्ने अवस्था देखिंदैन। वादी प्रतिवादीहरुको तायदाती हेर्दा उक्त कि.नं. १३३५ मा बनेको घर बाहेक अर्को घर देखिंदैन। प्रतिवादी गिता पनि वृद्ध अवस्थाकी देखिन्छिन् र निज पनि सोही घरमा नै बस्दै आएको अवस्था देखिन्छ। साथै यस्तो अवस्थामा कि.नं. १३३५ को जग्गा वादीहरुको निजी हुने, सो बण्डा नलाग्ने र उक्त कि.नं.को जग्गामा अंशियारहरुको संयुक्त प्रयासबाट बनेको घर बण्डा लाग्ने भनी ठहर गर्न व्यवहारिक एवं न्यायोचित रूपले पनि उपयुक्त हुने देखिएन। अतः उक्त कित्ता नं. १३३५ को जग्गा र सोमा बनेको घर पनि वादी प्रतिवादी तीन अंशियारहरु बीच अंशबण्डा गर्नुपर्ने अवस्थाको सम्पत्ति देखिन आयो। विवादित कित्ता नं. १३३५ को जग्गा पुनरावेदीका गितादेवी तिवारीको सौता नन्द कुमारी तिवारीले आफ्नी आमाबाट बकसपत्रद्वारा प्राप्त गरेको देखिँदा त्यस्तो सम्पत्तिमा सौताले बण्डा पाउने कानूनी आधार नभएको हुँदा उक्त कित्ता नं. १३३५ को जग्गा र सोमा बनेको घर पुनरावेदक गितादेवी तिवारीको अंश भाग नलाग्ने भनी ठहर गरेको शुरु अदालतको फैसलालाई सदर गरेको पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको फैसला मनासिव देखिन आएन।

तसर्थ: माथि विवेचित तथ्यगत एवं प्रमाणिक आधार र कारणबाट प्रतिवादी सविना तिवारीको नाममा रहेको कित्ता नं. ५००४ को हकमा दर्तावालाले उक्त कि.नं.को जग्गा निजी श्रोतको भन्ने दावी जिकिर पनि नगरेको हुँदा र सगोलको पैत्रिक सम्पत्ति देखिएको हुँदा वादी प्रतिवादी तीन जना अंशियार बीच बराबर अंश भाग लाग्ने ठहर्‍याएको शुरु जिल्ला अदालतको फैसलालाई सदर गरेको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला सो हदसम्म मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। वादी रामचन्द्र तिवारी र प्रतिवादी सविना तिवारीको स्व. पति लक्ष्मणचन्द्र तिवारीको संयुक्त नाममा रहेको कित्ता नं. १३३५ को जग्गा वादी रामचन्द्र तिवारीको आमा नन्दकुमारीलाई निजकै आमाले बकस दिएको हुँदा सो अंशबण्डा महलको १८ नं.ले स्व.नन्दकुमारी तर्फका सन्तान वादी रामचन्द्र र स्व.लक्ष्मण तिवारीको पत्नी सविना तिवारीको निजी हुने भनी शुरु काठमाडौँ जिल्ला अदालतबाट भएको फैसलालाई साविक पुनरावेदन अदालत पाटनले पनि सदर गरेको अवस्था छ। २०३२ सालमा बकसपत्रको लिखतद्वारा उक्त कि.नं. १३३५ को जग्गा प्राप्त भएपछि २०३४।९।२७ मा मुलुकी ऐन अंशबण्डाको १८ नं.मा भएको संशोधनले त्यस्तो सम्पत्ति निजी तवरको हुने भन्ने कानूनी व्यवस्था उक्त संशोधनपूर्व प्राप्त उक्त सम्पत्तिको हकमा लागू हुन सक्दैन। उक्त कि.नं. १३३५ को जग्गा स्त्री अंशधनको महलको ४ नं. बमोजिम माइतीतर्फबाट भएको

‘दाइजो’ सम्मको सम्पत्ति भई ऐ. को ५ नं.ले सो आफूखुस गर्न पाउने भएपछि सो जग्गामा सबै अंशियारको सम्पत्तिको स्रोतबाट आर्जित सम्पत्तिले घर बनाएको हुँदा घरबाट जग्गालाई छुट्टयाएर निजी हुने र सोमा बनेको घर बण्डा लाग्ने भनी भन्दा व्यवहार र परिणामबाट निजी आर्जनका हकदारलाई पनि कुनै फाइदा एवं औचित्य हुने नदेखिँदा कि.नं. १३३५ र सो मा बनेको घर नन्दकुमारीका हाँगातर्फका वादी रामचन्द्र र स्व.लक्ष्मण तिवारीकी श्रीमती सविना तिवारीलाई मात्र बण्डा लाग्ने र निजहरुको मात्र निजी हुने भनी पुनरावेदन अदालत पाटनबाट शुरु सदर हुने गरी भएको मिति २०६९।२।१ को फैसला सो हदसम्म नमिलेको देखिँदा सो उल्टी भई कि.नं. १३३५ को जग्गा र सो मा बनेको घर समेत वादी प्रतिवादी सबै अंशियारहरुलाई बण्डा लाग्ने ठहर्छ। अरुमा तपसिल बमोजिम गर्नु।

तपसील

माथि ठहर खण्डमा लेखिए बमोजिम वादी रामचन्द्र तिवारी र प्रतिवादी सविना तिवारीको स्व. पति लक्ष्मणचन्द्र तिवारीको संयुक्त नाममा रहेको कित्ता नं. १३३५ को जग्गा र सोमा बनेको घर यी पुनरावेदक प्रतिवादी गितादेवी तिवारी, प्रत्यर्थी वादी रामचन्द्र तिवारी र अर्का प्रतिवादी सविना तिवारी गरी तीन अंशियारलाई बराबर भाग गरी अंश भाग ठहर गर्नुपर्नेमा सो नगरी नन्द कुमारी तिवारी तर्फको हाँगामा रहेका व्यक्तिहरु वादी रामचन्द्र तिवारी र प्रतिवादी सविना तिवारीलाई १-१ भाग बराबर गरी अंश पाउने ठहर्‍याएको शुरु जिल्ला अदालतको फैसलालाई सदर गरेको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला सो हदसम्म मिलाएको नदेखिँदा सो हदसम्म उल्टी भई कित्ता नं. १३३५ को घर जग्गा र सोमा बनेको घरसमेत सबै अंशियारलाई बण्डा लाग्ने ठहरेकोले कानून बमोजिम फैसला अनुसारको बण्डा छुट्याई पाउँ भनी पुनरावेदक प्रतिवादीको दरखास्त पर्न आएमा उक्त कित्ता नं. १३३५ को जग्गा र सोमा बनेको घर समेतको सम्पत्तिलाई नरमकरम मिलाई अंशबण्डा छुट्टाई दिनु....१ प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाइदिनु.....२

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: उदवीर नेपाली (उप सचिव)

इति सम्बत् २०७४ साल पुष महिना २१ गते रोज ६ शुभम..... ।